

Знання вищезгаданих властивостей дозволяє надати найбільш глибоку і цілісну характеристику особи неповнолітнього злочинця (жіночої статі), розкрити сутність мотивації злочинної поведінки. Такі знання нададуть можливість обрати необхідні форми та засоби впливу на особистість неповнолітніх жінок для найбільш ефективної боротьби з протиправною, злочинною поведінкою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яковлев А.М. Некоторые теоретические вопросы общей методики изучения личности преступника / Яковлев А.М. – М.: Московский национальный университет, 1965. – 178 с.
2. Експрес-інформація про стан злочинності на території України за 2004 - 2008 рр. частина 5. / МВС України, управління оперативної інформації. – Київ, 2008. – С. 23.
3. Доронин Г.Н. Предупреждение насильственных преступлений несовершеннолетних / Доронин Г.Н. – Томск, изд-во Томского ун-та, 1984. – 122 с.
4. Результати проведеного анкетування серед засуджених неповнолітніх осіб жіночої статі у Мелітопільській колонії для неповнолітніх дівчат / Анкетування проведене автором статті на 225 респондентів віком від 14-17 років, 2009.
5. Голіна В.В. Криминологическая профилактика, предотвращение и пресечение преступлений / Голіна В.В. – К.: УМЮОВО, 1989. – 69 с.
6. Подільчак О.М. Особливості злочинності неповнолітніх жінок / Подільчак О.М. – Х.: Національна юридична академія, 2004. – 124 с.
7. Ходимчук О.О. Насильницька злочинність осіб з психічними аномаліями та їх запобігання. автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. юр.наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / О.О. Ходимчук. – К., 2005. – 18 с.
8. Голіна В. Проблеми боротьби зі злочинністю неповнолітніх з психічними аномаліями / В. Голіна, В. Ємеянов, П. Петрюк // Право України. – 2005. – № 10. – С. 74-76; Криминологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження. – С. 105-120.
9. Амбулаторная лечебно-реабилитационная программа «Путь к выздоровлению» для больных патологического профиля: метод. рекомендации / под общ. ред. д.м.н. проф. Л.Н. Юрьевой. – Днепропетровск: «Наука», 2003. – 25 с.

УДК 343.13 (477)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Сюр С.В., викладач

Поліцейська фінансово-правова академія

У статті на підставі вивчення наукової літератури, законодавчих актів аналізується правове регулювання професійно-технічного навчання засуджених до покарання у виді позбавлення волі.

Ключові слова: професійно-технічне навчання, засуджені, покарання, позбавлення волі.

Сюр С.В. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ОСУЖДЕННЫХ К ЛИШЕНИЮ СВОБОДЫ / Полицейская финансово-правовая академия, Украина

В статье на основании исследования научной литературы, законодательных актов анализируется правовое регулирование профессионально-технического обучения осужденных к наказанию в виде лишения свободы.

Ключевые слова: профессионально-техническое обучение, осужденные, наказание, лишения свободы.

Syur S.V. LEGAL REGULATION OF VOCATIONAL EDUCATION OF PERSONS SENTENCED TO IMPRISONMENT / Police law-financial academy, Ukraine.

The legal regulation of vocational education of persons sentenced to imprisonment is analyzed in the article on the basis of scientific literature and legislation acts studying.

Key words: vocational education, convictions, penalty, imprisonment.

Професійно-технічне навчання засуджених до покарання у виді позбавлення волі здійснюється з метою сприяння розвитку особи, її виправленню та полягає не тільки в тому, що воно дає систему знань про закономірності розвитку природи і суспільства, розширює межі світогляду, сприяє інтелектуальному розвитку засуджених, залучає їх до досягнень науки і техніки, а й здійснює безпосередній виховний вплив на засуджених. Навчання нероздільно пов'язане з вихованням.

Давно відомо, що неможливо навчати, не виховуючи і виховувати не навчаючи. Під впливом навчання змінюється свідомість засуджених, переконання, нахили, звички, поведінка тощо. У процесі навчання їм прищеплюються такі позитивні якості, як дисциплінованість, цілеспрямованість, уміння раціонально використовувати свій час та долати перешкоди, почуття відповідальності за свою поведінку та поступки, поважне ставлення до інших.

Мета статті полягає в розкритті правового регулювання професійно-технічного навчання засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Питання професійно-технічного навчання засуджених у місцях позбавлення волі були предметом наукової дискусії в працях вітчизняних та зарубіжних вчених – В.А. Бадири, Ю.В. Бауліна, І.Г. Богатирьова, О.В. Беци, О.М. Джужі, Т.А. Денисової, О.Г. Колба, В.О. Меркулової, В.А. Львовчкіна, П.П. Михайленка, М.І. Мельника, В.П. Севастьянова, А.Х. Степанюка, Р.М. Підвисоцького, В.М. Трубникова, С.В. Царюка, О.І. Фролова, І.С. Яковець. З огляду на міжнародний характер, нами були досліджені праці зарубіжних учених, які працювали над їх розв'язанням, зокрема таких як О.С. Міхлин, А.С. Нікіфоров, П.Г. Пономарьов, В.І. Селіверстов, М.С. Таганцев, Г.Ф. Хохряков, О.Ф. Шишов, І.В. Шмаров та інші.

Ми підтримуємо вчених у галузі пенітенціарного спрямування Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін, що чим вище загальноосвітній і професійний рівень засуджених, тим скоріше та якісніше вони опанують виробничу професію, тим більш ефективною буде їх праця. Крім цього, за допомогою загальноосвітнього та професійно-технічного навчання засуджений отримує певні знання та навички в галузі тієї чи іншої спеціальності, що буде сприяти його соціальній адаптації після звільнення з місць позбавлення волі [4].

В установах виконання покарань професійно-технічне навчання засуджених здійснюється для сприяння розвитку особи, з метою її виправлення і ресоціалізації. Крім цього, воно дає систему знань, навички і уміння в галузі тієї чи іншої спеціальності, яка знадобиться тій чи іншій особі після звільнення. Європейські пенітенціарні правила визначають пріоритетне значення професійної освіти в місцях позбавлення волі, яка повинна бути "одним з ключових елементів режиму засуджених і головуючим компонентом у процесах ресоціалізації засуджених".

На даний час склалася ситуація, що майже 60% осіб, які потрапляють до місць позбавлення волі, не мають професії або ж давно втратили колись набуті навички та вміння. Тому, в установах виконання покарань майже постійно перебуває від 16 до 25 тис. засуджених, які не володіють жодною робочою професією. Організація професійно-технічного навчання засуджених, у тому числі професійно-технічного навчання на виробництві, здійснюється відповідно до закону України "Про освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про місцеві державні адміністрації", "Про місцеве самоврядування в Україні" в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 126 КВК України також встановлює порядок організації та здійснення професійно-технічного навчання. Більш детально ці питання врегульовані спільними наказами Міністерства освіти і науки України та Державного департаменту України з питань виконання покарань [7], [8], [9]. [10]. На стимулювання засуджених до отримання ними нових професій спрямоване положення, згідно з яким професійно-технічне навчання враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення [5].

До 2010 р., а саме до внесення змін до ч.4 ст. 125 КВК, Законом України від 21 січня 2010 року "Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань"[11] професійне навчання на курсах було обов'язком засуджених. Дані зміни впливають зі змісту абзацу 14 ч.1 ст.107 КВК України, де вказано, що засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, мають право одержувати освіту відповідно до законодавства про освіту. А на сьогоднішній день у жодному нормативно-правовому акті України не зазначається, що професійне навчання є обов'язковим, це стосується лише повної загальної середньої освіти.

Професійне навчання засуджених проводиться серед тих, хто не має професії, або з метою оволодіння суміжною професією чи підвищення виробничої кваліфікації. Відповідно до чинного законодавства, професійно-технічна освіта здійснюється в рамках освітніх програм встановленого зразка. Навчання професії здійснюється за загальними освітніми стандартами і програмами, адаптованими до умов позбавлення волі з урахуванням специфіки тих, хто навчаються, режимних вимог і розпорядку дня. Дана форма підготовки робітничих кадрів є найбільш фундаментальною, що дає можливість засудженим після звільнення більш успішно адаптуватися в умовах волі і ринкових відносин.

Організується професійно-технічне навчання засуджених безпосередньо на виробництві установи виконання покарань, а також у школах при ній. Основними формами професійного навчання є: індивідуальне, бригадне і курсове навчання. Для вивчення обов'язкових курсів спеціальних, загально-технічних та інших дисциплін однієї чи споріднених спеціальностей засуджені, яких навчають бригадним або індивідуальним методом, поєднуються в навчальні групи.

Уявляється доцільним, на думку Ю.А Чоботарьової, "вирішувати питання про професійно-технічне навчання засудженого суворо диференційовано й індивідуально, враховуючи його бажання і ще до його направлення до відповідної установи виконання покарань, за винятком осіб, яким призначено відбування позбавлення волі в тюрмі. Це дозволило б у більшому ступені враховувати наявну в засудженого професію чи його бажання отримати яку-небудь професію, природно виходячи з ліміту кримінально-виконавчої системи. Такий підхід стимулював би і прагнення винного до виправлення і ресоціалізації, звільнення і нормального життя у суспільстві" [13, 101].

За перше півріччя 2010 року безпосередньо на робочих місцях професійну підготовку пройшли, отримали робітничі професії та підвищили свою кваліфікацію 5,4 тис. засуджених, з яких 4,8 тис. осіб за індивідуальною і 0,6 тис. осіб за курсовою формами навчання. Ще 1,9 тис. засуджених продовжують практичне навчання на виробництві та підвищують кваліфікацію. Організація професійно-технічного навчання засуджених має свої особливості залежно від рівня безпеки установи виконання покарань. Так, у виправних колоніях максимального рівня безпеки для засуджених, які відбувають довічне позбавлення волі, професійно-технічні училища не створюються. Засуджені, які утримуються в них, отримують професійну підготовку в процесі трудової діяльності безпосередньо на виробництві у формі індивідуального чи бригадного навчання.

Для того, щоб виправна колонія максимального рівня безпеки не стала для засудженого своєрідним "університетом", засуджені забезпечуються справжнім професійно-технічним навчанням. Як приклад, Бучанська виправна колонія максимального рівня безпеки, де ще в 1960 році організували виробництво свердлильних верстатів, трансформаторів, ручних насосів, автоматичних сигнальників для автокранів та іншої необхідної в народному господарстві продукції. Можливо, не всі знають, що знаменитий колись мотоцикл К-750 випускали бучанські засуджені.

"Сьогодні в цехах підприємства колонії випускають продукцію двадцяти найменувань, – розповідає начальник установи Григорій Карандюк. Переважно це не дрібнички, а солідні вироби, наприклад, автомобільні причепа кількох видів, мотоблоки, металеві конструкції для рекламних щитів і будівельних рихтувань". На базі зазначеної колонії створено навчальний центр, який готує фахівців за трьома спеціальностями – токаря, електрозварника та електромонтажника з освітлення та освітлюваних мереж.

Кримінально-виконавчими установами та навчальними закладами продовжується робота щодо розширення переліку професій, які можуть здобувати засуджені. Черкаським навчальним центром № 62 отримана ліцензія для проведення навчання за професіями оператор розчісувального устаткування та електромонтажник освітлення та освітлювальних мереж.

У 2010 році розпочато навчання засуджених за новими професіями в Райківській виправній колонії управління Державного департаменту України з питань виконання покарань у Житомирській області (№ 73) – оператор швацького устаткування та в Одеській виправній колонії (№ 14) – ливарник металів та сплавів. Працюючі на контрагентському підприємстві 4 засуджених Миколаївської виправної колонії управління Департаменту в Львівській області (№ 50) здобувають професію складува.

Загалом професійно-технічне навчання засуджених проводиться майже за 65 основними та інтегрованими професіями, серед яких найбільше за професіями електрозварник та електрогазозварник, токар, швачка, електромонтер, слюсар механоскладальних робіт, столяр-будівельник, слюсар-ремонтник, стропальник та інші.

Спільно з Міністерством освіти і науки України ведеться постійна робота щодо розвитку мережі навчальних закладів при установах. Як приклад, у 2008 році спільними наказами МОН і Департаменту (від 18.03.2008 р. № 194/60 та 195/61) було проведено реорганізацію 4 філій навчальних центрів у самостійні навчальні центри при установах виконання покарань у Запорізькій та Сумській областях. Для розміщення класів, кабінетів, бібліотек навчальних закладів в установах виділені майже 700 приміщень.

Для проведення практичного навчання також обладнані майстерні та визначені необхідні виробничі дільниці в цехах підприємств. Для організації практичного навчання слухачів використовується понад 2,1 тис. одиниць технологічного устаткування, яке закріплене безпосередньо за навчальними закладами. З метою створення відповідної матеріально-технічної бази та забезпечення належних умов проведення навчального процесу управлінням інженерного забезпечення визначаються потреби професійно-технічних навчальних закладів при установах та за окремою бюджетною програмою "Підготовка робітничих кадрів у професійно-технічних закладах соціальної реабілітації при установах виконання покарань" здійснюється цільове фінансування установ, при яких створені навчальні заклади.

Враховуючи позитивний вплив діяльності професійно-технічних навчальних закладів при установах на ресоціалізацію засуджених, управлінням організовано роботу щодо залучення працівників навчальних закладів при установах, а також Державного та регіональних центрів зайнятості для проведення профорієнтаційної роботи серед засуджених. Практично у всіх навчальних закладах розроблено та в рамках навчального процесу впроваджено постійно діючий курс "Уведення в професію та профорієнтація".

Територіальними органами управління Департаменту, установами виконання покарань спільно з управліннями освіти і науки облдержадміністрацій постійно впроваджуються нові форми і методики навчання. Регулярно в професійно-технічних навчальних закладах при установах виконання покарань серед засуджених проводяться конкурси професійної майстерності.

Організація конкурсів професійної майстерності серед засуджених, які навчаються в професійно-технічних навчальних закладах при установах виконання покарань та інших подібних заходів, позитивно впливає на перевиховання засуджених, стимулює до навчання з метою підвищення професійного рівня, тому їх проведення є важливим кроком у бік виправлення та ресоціалізації засуджених.

Актуальним напрямом професійної освіти є перспектива впровадження спеціальних програм професійного навчання для засуджених неповнолітніх. Це питання потребує наукового вивчення та вироблення практичних рекомендацій. Якщо говорити про підлітків з низьким рівнем інтелектуального розвитку, які навчаються, як правило, у допоміжних класах, то хіба можна сподіватися, що вони успішно опанують професією, наприклад, автослюсаря? А що робити з підлітками, які не мають базової середньої освіти?

Вихід з цієї проблеми вбачається в розробці спеціальних програм надання професійних навичок, які не потребують тривалого навчання та вивчення складних (для вищезазначеної категорії дітей) професійних дисциплін. Це можуть бути професійні курси прибиральника,

роботи із садівним матеріалом і т.п. Потреби в таких робітниках повинні визначатися в першу чергу потребами регіону з використанням ресурсів державної служби зайнятості.

Крім того, Державний департамент України з питань виконання покарань сьогодні ставить питання про відкриття на базі виховних колоній факультативних курсів за сприяння різних міністерств і відомств. Такі курси підготовки молодшого медичного персоналу за сприяння Міністерства охорони здоров'я та Міністерства освіти і науки України сьогодні вже діють у Мелітопольській виховній колонії [12].

З аналогічними пропозиціями Департамент звернувся до Міністерства культури і туризму України, Міністерства аграрної політики України. Варто відмітити, що з вищезазначених питань з боку міністерств та відомств є розуміння та готовність до підтримки. Однак одне з загальних питань, яке сьогодні ще не вдалося вирішити – виплата стипендій учням професійно-технічних навчальних закладів виховних колоній.

Попри чисельні звернення до різних державних інстанцій, сьогодні учні професійно-технічних училищ виховних колоній не отримують стипендію. На наш погляд, це не тільки стимулює прагнення вихованців до успішного навчання, а взагалі проблема перебуває в площині порушення прав цих учнів. При цьому варто відмітити, що значна частина вихованців – це сироти та діти з неблагополучних сімей, для яких така державна підтримка має велике значення.

У цілому щодо організації професійно-технічного навчання засуджених у всіх установах Державної кримінально-виконавчої служби пріоритетними напрямками, крім вищезазначених, є: подальший розвиток мережі професійно-технічних навчальних закладів; створення матеріально-технічної бази для навчання новим робітничим професіям, які користуються попитом на ринку праці; розвиток співпраці з Державною службою зайнятості України та її регіональними центрами щодо інформування про потреби ринку праці у кваліфікованих робітничих кадрах, надання відповідних інформаційних матеріалів і консультацій для розвитку профорієнтовної роботи серед засуджених; розширення співпраці з роботодавцями щодо визначення їх потреб у кваліфікованих робітничих кадрах.

Важливо наголосити, що Україна, крім своїх національних особливостей, має особливості, притаманні всім пострадянським державам. Це перш за все відношення до організації навчального і виховного процесу із засудженими в умовах позбавлення волі, реалізація якого була орієнтована на колективні методи впливу на особу засудженого і через таку сферу, як навчання.

Завдання забезпечення професійно-технічним навчанням засуджених набуває актуальності у зв'язку з приєднанням України до Болонської декларації європейських міністрів освіти 1999 року, головною метою якої є запровадження європейських стандартів освіти. Адже, як свідчить статистика, сьогодні на багатьох підприємствах робочі місця не зайняті. Тому підготовка засуджених за робітничими професіями, які користуються попитом на ринку праці, – це одне з головних завдань Департаменту. На даний час стан організації професійної підготовки засуджених в установах та навчальних закладах можна охарактеризувати як позитивний.

У ст.6 КВК України законодавець, крім отримання загальної освіти й інших засобів, як основний засіб виправлення і ресоціалізації визначає професійно-технічне навчання, однак нічого не говорить про професійну підготовку. Тому пропонуємо після слів "професійно-технічне навчання" додати "і професійна підготовка". Необхідно також створити умови для запровадження дистанційного навчання засуджених як частини їх професійного навчання.

Недосконалість законодавчої бази, а також недостатнє фінансування кримінально-виконавчої системи не дозволяють у повному обсязі реалізовувати засудженим до позбавлення волі своє право на отримання професійно-технічної освіти. Засуджені, які відбувають довічне позбавлення волі, професійно-технічне навчання не здобувають, а професійну підготовку отримують безпосередньо на виробництві колонії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань: Закон України від 21 січня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 12. – Ст. 114.
2. Про зайнятість населення: Закон України від 1 березня 1991 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 14. – Ст. 170.
3. Про професійно-технічну освіту: Закон України від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР (в редакції 2003 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар / А.П. Гель, О.Г. Колб, В.О. Корчинський [та ін.]; за заг. ред. А.Х. Степанюка. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України: Офіц. видання зі змін. та доп. станом на 20.12.2007 р. – 164 с. Прийн. 11 липня 2003 року / М-во юстиції України. – К.: Форум, 2007. – 164 с.
6. Положення про навчальний центр при установі виконання покарань: Затв. наказ. Мін. освіти і науки України і Держ. департ. України з питань виконання покарань від 26 лютого 2004 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/punish/>.
7. Положенням про організацію навчально-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних закладах: Затв. наказом Міністерства освіти України від 18 травня 1998 р. № 181.
8. Положення про професійно-технічний навчальний заклад: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 1998 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 31. – Ст. 125.
9. Положення про порядок кваліфікаційної атестації та присвоєння кваліфікації особам, які здобувають професійно-технічну освіту: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України і Міністерства освіти України від 31 грудня 1998 року // Офіційний вісник України. – 1999. – № 9. – Ст. 130.
10. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2006 року / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1794-2010-%F0>.
11. Про створення навчальних центрів при установах виконання покарань: Наказ Міністерства освіти і науки України та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 07 березня 2007 р. № 201/38: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawua.info/jurdata>
12. Чоботарьова Ю.А. Правовий статус засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. на здобуття канд. юрид. наук спец. 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право" / Чоботарьова Юлія Анатолівна – Х., 2005. – 20 с.